

SOSIAL MOBILITET

Fra ulikhet til inkluderende muligheter - et fremtidsrettet svar på ulikhetens utfordringer i et land med små forskjeller og et stort omstillingsbehov

Den brede ulikhetsdebatten de senere årene har fulgt i kjølvannet av flere viktige samfunnsfaglige forskningsbidrag. Samtidig har den offentlige debatten utvilsomt også gitt viktige stimulanser tilbake til forskningen omkring økonomisk og sosial ulikhet, både i et nasjonalt og et internasjonalt perspektiv. Fra det sammensatte og nyanserte bildet som etter hvert har avtegnet seg fra så vel samfunnsøkonomisk som sosiologisk orientert forskning, kan det trekkes flere lærdommer, også noen som vil utfordre den konvensjonelle visdommen.

I et internasjonalt og sammenlignende perspektiv er det vanskelig å unngå å betrakte de nordiske landene som annerledeslandene i den rike verden. Med noen innbyrdes forskjeller viser Norge, Sverige og Danmark at det er mulig å kombinere en åpen markedsøkonomi, med høy grad av liberaliserte produkt- og tjenestemarkeder, med et betydelig innslag av omfordeling og et robust sosialt sikkerhetsnett, på en måte som både skaper bærekraftig vekst, beskjedne inntektsforskjeller og stor grad av mulighetslikhet. Disse landene viser at det finnes mer enn én type moderne markedsøkonomi, men også mer enn én type «nordisk modell».

En annen lærdom, er at det er begrenset hva vi kan lære basert på høyt aggregerte samleindekser over inntektsfordeling, ulikhet og sosial mobilitet alene. For å ha grunnlag for å gjøre politiske valg som sannsynliggjør samfunnsforbedringer, må vi i tillegg forstå hvilke drivkrefter og mekanismer som former virkeligheten på mikronivået. I så måte er ikke Thomas Pikettys mye omtalte *Kapitalen i det 21. århundre* en tilstrekkelig god veiviser innen empirisk samfunnsøkonomisk analyse.¹ Blant de mer sosiologisk orienterte forskerne fremstår derimot Robert Putnams *Our Kids – The American Dream in Crisis* som en langt mer virkelighetsnær veiviser, med sin grundige utforsking av hva som egentlig er i ferd med å skje i amerikanske familier, i en virkelighet som bærer preg av stadig dypere og mer uovervinnelige klasseskiller. Selv om virkeligheten i Norge er ganske annerledes, kan vi med stor fordel lære av andres erfaringer, spesielt hvis det kan gjøre oss mer bevisste på våre egne utfordringer.

Den tredje lærdommen kommer sannsynligvis mer overraskende på mange, og utgjør et stort paradoks. I og med at denne lærdommen er tilnærmet fraværende i litteraturen på området, kan den også forstås som en etterlysning: En gjenoppdagelse og videreutvikling av det liberale samfunnssystemet som fundament for å gi stadig flere større reell frihet og bedre muligheter til å leve selvvalgte liv. Dette handler om å forsterke de grunnleggende institusjonene som gjør den virksomme friheten mulig, og som åpner opp flest mulig dører til fremtiden; rettsstaten, demokratiet, markedsøkonomien og det uavhengige

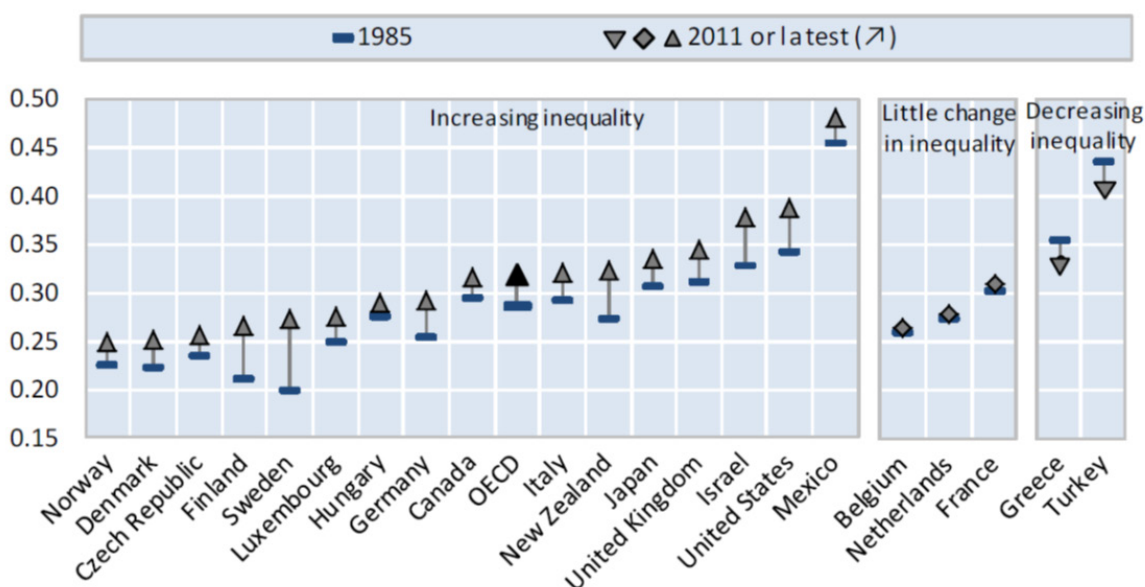
sivilsamfunnet. Den fatale feilen noen gjør er å tro at vi allerede er kommet til den arriverte liberale tilstanden, *The End of History*. Tvert i mot. Vi må hele tiden strebe etter mer åpne og inkluderende politiske og økonomiske institusjoner, for å unngå det institusjonelle forfallet som Acemoglu og Robinson advarte mot i boken *Why Nations Fail*.² Det handler også om å tilstrebe større mulighetslikhet gjennom å gi våre barn og unge tilgang til utdanning og yrkesfaglig læring på et høyt kvalitetsnivå. Hvorfor skal vi i Norge slå oss til ro med en ungdomsarbeidsløshet på 11,1 prosent, når man oppnår 7,1 prosent i Tyskland,³ et land som de senere årene har erfart langt høyere arbeidsledighet enn Norge? Til sammen handler dette om å gi våre etterkommere gode fremtidsperspektiver og en fair start i livet – og rimelig høy grad av like startmuligheter.

Ulikhet og vekst

Økonomisk vekst er en grunnleggende forutsetning for økt levestandard og velferd for det store flertallet av befolkningen, og det har hittil aldri lyktes noe land å gi sine ungdommer utsikter til en bedre fremtid uten at denne avgjørende forutsetningen er tilstede. Økonomisk stagnasjon er en spesielt dårlig oppskrift for å løfte opp de de minst begunstigede i inntektsfordelingen. Studier fra OECD har også vist at ulikhet i disponibel husstandsinnkomst, målt som en samlet Gini-koeffisient for hvert land, har økt merkbart i de fleste rike land etter utbruddet av finanskrisen.

I et lengre tidsperspektiv, fra midten av 80-tallet til 2011/2012, har OECD vist hvordan ulikheten i inntektsfordelingen har økt i de fleste land. Endringen i Gini-koeffisienten fra 1985 til 2011/12 fremgår av figuren under.⁴

Gini coefficients of income inequality, mid-1980s and 2011/12

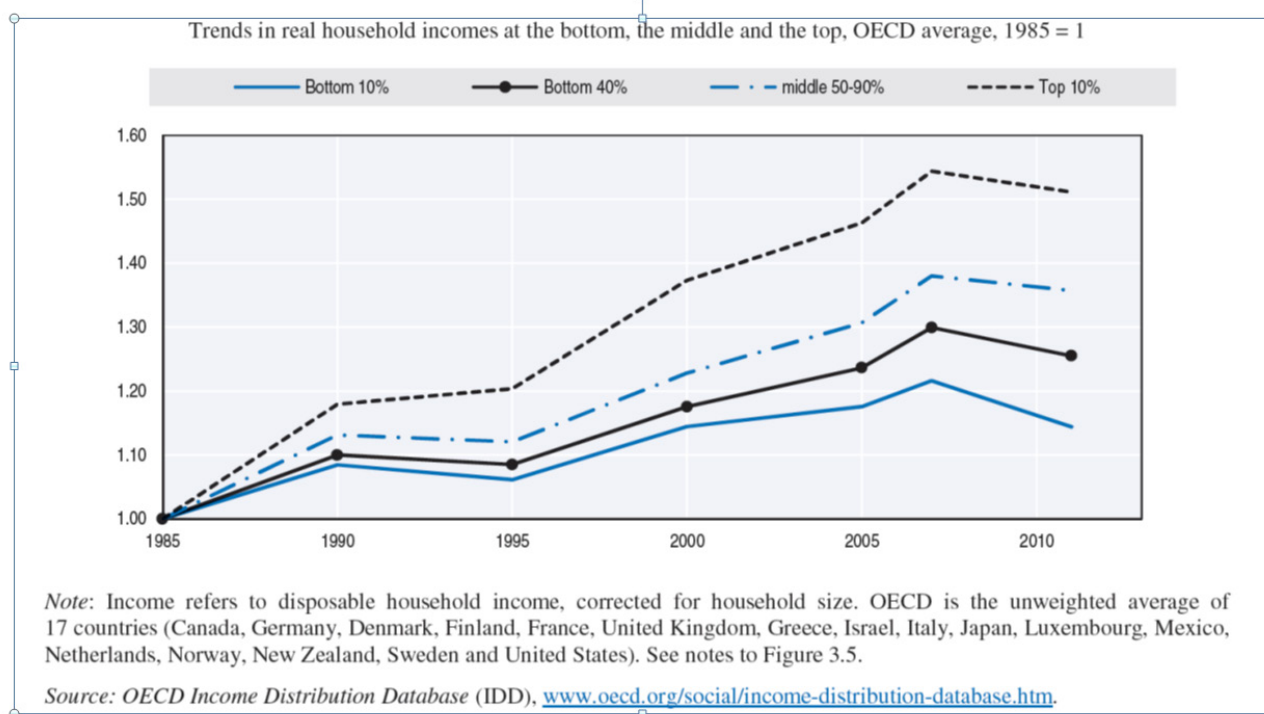

Note: Incomes refer to household disposable income, adjusted for household size.

Source: OECD Income Distribution Database (<http://oe.cd/idd>).

I sine analyser av sammenhenger mellom ulikhet og vekst har forskerne i OECD gitt uttrykk for at man skal være forsiktige med å legge for stor og ensidig vekt på hva som skjer i den aller øverste delen av inntektsfordelingen, et perspektiv som blant annet Thomas Piketty har konsentrert seg om.⁵ Den dreiningen av søkelyset som OECD foreslår, får også støtte fra mange økonomer som vektlegger betydningen av å skape en mer åpen og inkluderende vekstmodell, samt av mange sosiologer og samfunnsvitere som er bekymret for tendenser til dype sosiale skiller som i stadig sterkere grad reproduseres fra en generasjon

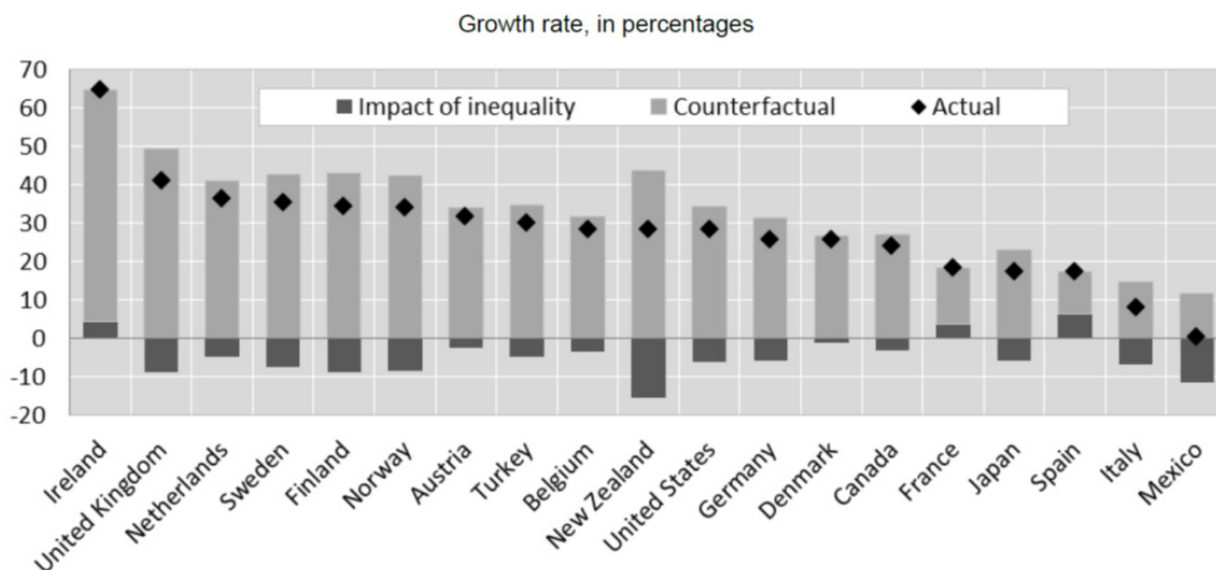
til en annen. Tallenes tale bærer også bud om en betydelig utfordring. Som figuren under viser, kan man siden midten av 1980-tallet for hele OECD-området samlet registrere en tiltagende tendens til at en stor andel av befolkningen med lave inntekter (de laveste 40 prosentene) blir hektet av velstandsutviklingen i samfunnet, og nesten ikke har tatt del i den økonomiske veksten i denne 30-årsperioden. I enkelte land har medianinntekten stått tilnærmet stille, samtidig som den øverste én prosenten av inntektsfordelingen (som ikke fremgår av denne figuren) har opplevd en ekstrem inntektsvekst – langt utover det som kan forstås med utgangspunkt i vanlige samfunnsøkonomiske begreper om produktivitetsvekst.

Dette viser et tiltagende gap i fremtidsutsikter og i mulighetene til å skape seg et godt liv. Slike tendenser reiser spørsmål om sosialt samhold og tillit, samt om kvaliteten på våre institusjoner – det vil si de spillereglene som definerer rammene og vilkårene for vår økonomiske og sosiale utvikling. Samtidig er forskjellene mellom ulike land store, med de nordiske landene i en heldig særstilling. Likevel er det ingen tvil om at også vi blir berørt av utviklingen i andre land, dels av presset på lønnsnivået i rike land gjennom konkurransen fra en voksende global arbeidsstyrke, dels av teknologi som automatiserer stadig flere rutinejobber, dels av institusjonelle «spill-overs» på tvers av landegrensene, og helt sikkert gjennom påvirkningen på den økonomiske veksten blant våre handelspartnere.

Av denne grunn er også OECDs estimerte konsekvenser av endringer i ulikhet på den kumulative veksten i BNP per innbygger i perioden 1990-2010 av interesse. I sine beregninger har OECD forsøkt å estimere den antatte effekten av økt observert ulikhet på den økonomiske veksten i den aktuelle perioden.⁶ For de fleste land, med noen overraskende unntak, er konklusjonen at veksten på grunn av økt ulikhet er blitt merkbart redusert, og følgelig har man også antydnet hvordan veksten (kontrafaktisk) kunne vært hvis ulikheten ikke hadde økt i perioden. Det er all mulig grunn til å omgå slike beregninger med forsiktighet, men det er interessant at effekten antas å kunne være så stor som figuren på neste side illustrerer.

Hovedteorien bak beregningene bygger på den antagelsen at vekst i ulikhet, utover et visst nivå, på en signifikant måte vil ha negativ innvirkning på mulighetene for utdanning, jobb og sosial mobilitet for de mindre begunstigede i befolkningen.⁷ Dermed vil talent og evner forbli ubrukte, og den samlede humankapitalen i samfunnet forvitte.

Note: The chart reports the estimated consequences of changes in inequality (observed in 1985-2005) on the cumulative growth rate of GDP per capita over the period 1990-2010. GDP per capita is computed relative to the population aged 25-64. "Actual" is the actual growth rate; "Impact of inequality" is obtained based on the observed changes in inequality across OECD countries (in 1985-2005) and the impact of inequality on growth estimated in the analysis (see Annex 3 for details); "Counterfactual" the difference "Actual - Impact of inequality". Actual growth in Germany is computed starting in 1991; the changes in inequality are limited to the period 1985-2000 in the case of Austria, Belgium, Spain and Ireland.

Hvis OECD har rett, kan fornuftige politiske tiltak som begrenser eller reduserer ulikhet, i mange land bidra til å fremme økt økonomisk vekst og derigjennom styrke fremtidsutsiktene for mange. OECD understreker at det ikke bare er utviklingen blant de fattigste 10 prosentene vi bør være opptatt av, men de laveste 40 prosentene av inntektsfordelingen.

Målet må være å skape større mulighetslikhet i det lange løp, det vil si at mulighetene for å skaffe seg en god utdanning og en god jobb blir mindre avhengig av den enkeltes sosiale og kulturelle bakgrunn.

Mulighetslikheten kan aldri bli perfekt, men et rimelig nivå av reell mulighetslikhet er likevel et viktig element i en rettferdig samfunnskontrakt. Mulighetslikhet er samtidig en størrelse som det er vanskelig å måle.⁸ Likevel er det vanlig å bruke konvensjonelle mål på relativ sosial mobilitet som indikatorer på hvordan det står til med mulighetslikheten i et samfunn. Også reell frihet og valgmulighet forutsetter et minimum av ressurser eller kapabiliteter, som Amartya Sen har understreket.⁹ Derfor kan man hevde at mulighetslikhet krever en viss grad av omfordeling. Ut fra et rettferdighetsperspektiv kan man også si at jo større resultat-ulikheten er i et samfunn, desto viktigere blir det å sikre en rimelig høy grad av mulighetslikhet.

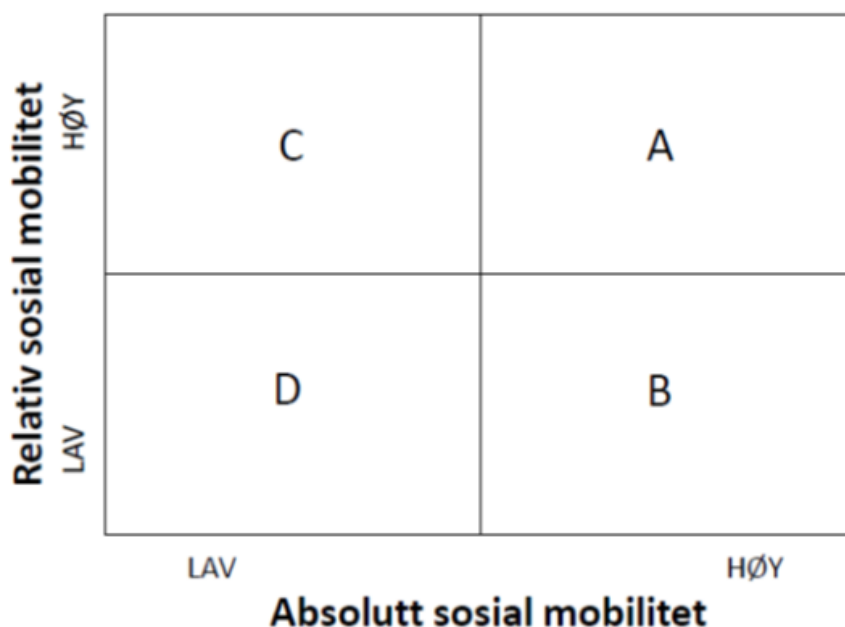
To typer sosial mobilitet

Sosial mobilitet refererer til endringer i sosial stilling (ofte definert ut fra utdanningsnivå, eller nivå på inntekt eller formue) over tid, både for enkeltpersoner og for grupper. Det kan være nyttig å skille mellom to typer sosial mobilitet, *absolutt* og *relativ* sosial mobilitet. Beskrivelser av absolutt sosial mobilitet handler om hvordan en hel populasjon beveger seg oppover eller nedover over tid, mens relativ mobilitet handler om sannsynligheten for å bevege seg opp eller ned for en representant for ett samfunnslag, sammenlignet med en representant for et annet samfunnslag – gjerne fra en generasjon til en annen.

Som Robert Putnam forklarer det, er det i prinsippet mulig for alle å få det bedre enn sine foreldre, i absolutt forstand, i en periode hvor både økonomien og utdanningsnivået øker – selv om den relative

sosiale statusen til hver familie forblir uendret (B i figuren). Dette er en samfunnsutvikling som kan sammenlignes med «tidevannet som stiger og hever opp alle båtene». Motsatt kan man også forestille seg et samfunn i stagnasjon eller nullvekst, men hvor de dyktigste og mest hardtarbeidende barn fra de lavere samfunnslagene ender opp høyere i samfunnsstigen enn mindre kapable og arbeidsomme barn fra de øvre lag av samfunnet. I dette tilfellet er den relative mobiliteten høy, og den absolutte mobiliteten lav (C i figuren).

På tilsvarende måte man også lett forestille seg et samfunn som er preget av både høy absolutt mobilitet, og høy grad av relativ sosial mobilitet – et dynamisk og fremtidsoptimistisk samfunn (A i figuren under). Putnam hevder i sin bok *Our Kids* at denne etiketten kunne passe bra som en beskrivelse av det småbysamfunnet han selv vokste opp i på 50- og 60-tallet, i Port Clinton, Ohio. På den annen side kan vi forestille oss et samfunn preget av både lav absolutt mobilitet og lav relativ mobilitet, et status quo-samfunn preget av stillstand og pessimisme (D i figuren under). Putnam mener selv at dette lite lystige bildet dessverre kan sies å være dekkende for Port Clinton i dag, anno 2015.

Robert Putnams budskap i *Our Kids* er i korthet en empirisk basert fortelling om hvordan en rekke sosiale indikatorer i USA, fra geografisk segregering, familieforhold, barneoppdragelse og stimulanser til barns tidlige utvikling, skole og høyere utdanning, fritidsaktiviteter og alminnelig samfunnsdeltagelse, tegner et bilde av et tiltagende gap i muligheter og resultater mellom den relativt velstående øverste tredjedelen og den laveste tredjedelen av utdannings- og inntektsfordelingen: Et stadig dypere befestet «opportunity gap», som truer «den amerikanske drømmen», som reproducerer sosiale problemer og klasseskiller mellom generasjonene, og som på en fundamental måte rokker ved selve grunnvollene i den amerikanske samfunnskontrakten – å gi alle en fair startmulighet i livet.¹⁰

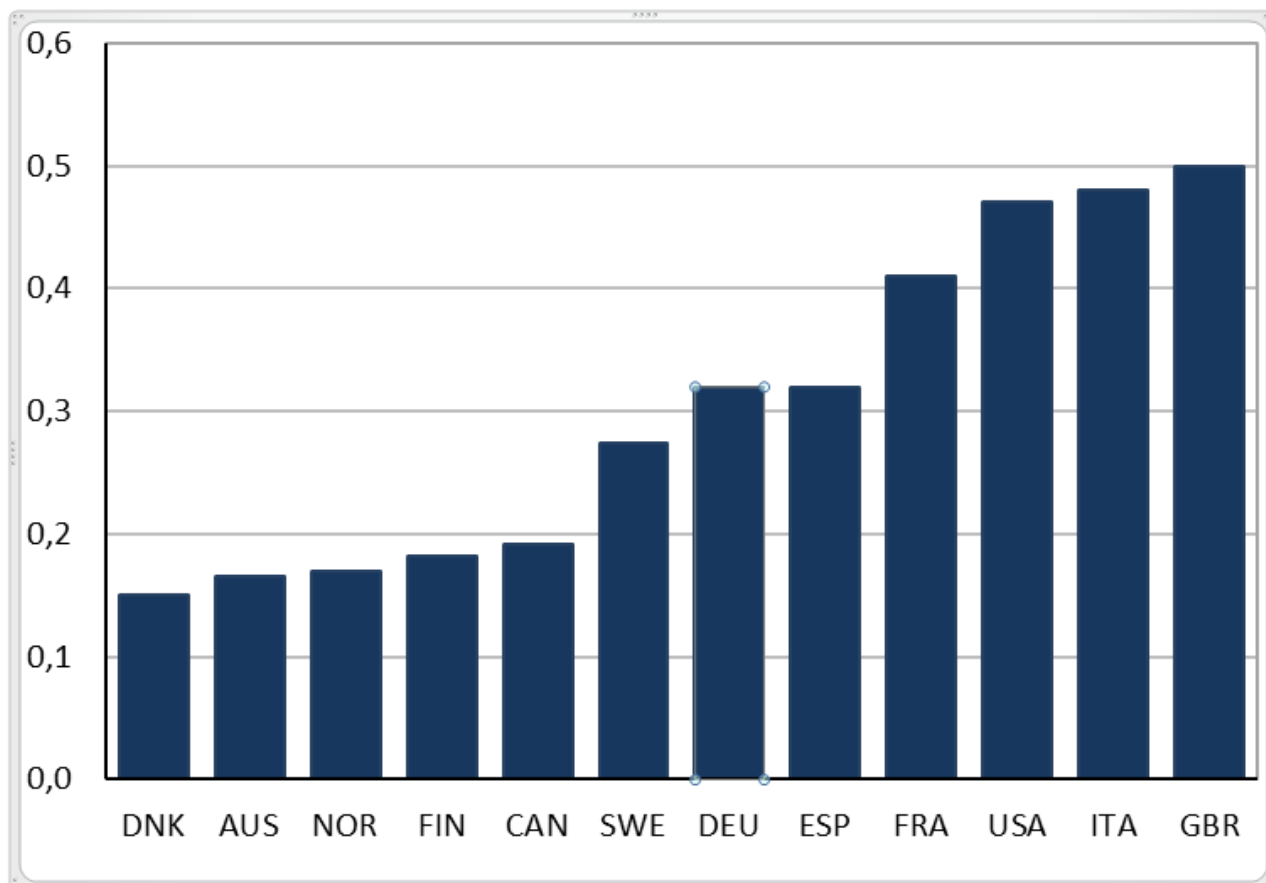
Hvis vi holder oss til de to typene av sosial mobilitet, er det naturlig å betrakte mål på relativ sosial mobilitet som en bedre indikator på mulighetslikhet enn absolutt mobilitet. Man kan også trygt konkludere med at en kombinasjon av høy absolutt mobilitet og høy relativ sosial mobilitet er den best tenkelige kombinasjonen. Her er mulighetslikheten på sitt mest robuste, og det store flertallet blant den oppvoksende generasjonen vil kunne se fremtiden lyst i møte.

Samtidig møter vi på et problem hvis vi legger for stor vekt på den relative sosiale mobiliteten som et operasjonelt mål på mulighetslikhet. Siden relativ sosial mobilitet, uansett om vi tar utgangspunkt i grad av reprodusert utdanningsnivå eller inntektsnivå, måles fra en generasjon til en annen, vil den relative sosiale mobiliteten nødvendigvis være en indikator med ca. 30-40 års time-lag, og derfor tilbakeskuende. Med andre ord må vi vente i 30-40 år for å måle hvordan den relative sosiale mobiliteten til de som fødes i dag vil se ut, sammenlignet med sine foreldre. Av den grunn er vi henvist til å bruke et mer finmasket sett av mikro-indikatorer for å tilnærme oss et mer relevant og tidsaktuelt virkelighetsbilde som grunnlag for politikktutvikling. Dette erkjennes også av mange samfunnsforskere.¹¹

Norden i internasjonal sammenligning

Et nærmere blikk på de nordiske landene i et sammenlignende perspektiv kan gi innsikt i noen mekanismer og sammenhenger som det er verd å bygge videre på. For det første finnes det klare tegn på at alle de nordiske landene er karakterisert av en lav grad av reprodusert inntektsnivå fra en generasjon til neste generasjon, hvilket er en indikasjon på relativt høy grad av mulighetslikhet. I figuren under oppsummeres et analysefunn fra OECD, hvor den intergenerasjonelle inntektssammenhengen er uttrykt i et elastisitetsmål (0 til 1) for de respektive OECD-landene (jo lavere score, desto sterkere indikasjon på mulighetslikhet):¹²

Grad av reprodusert inntektsnivå fra en generasjon til en annen

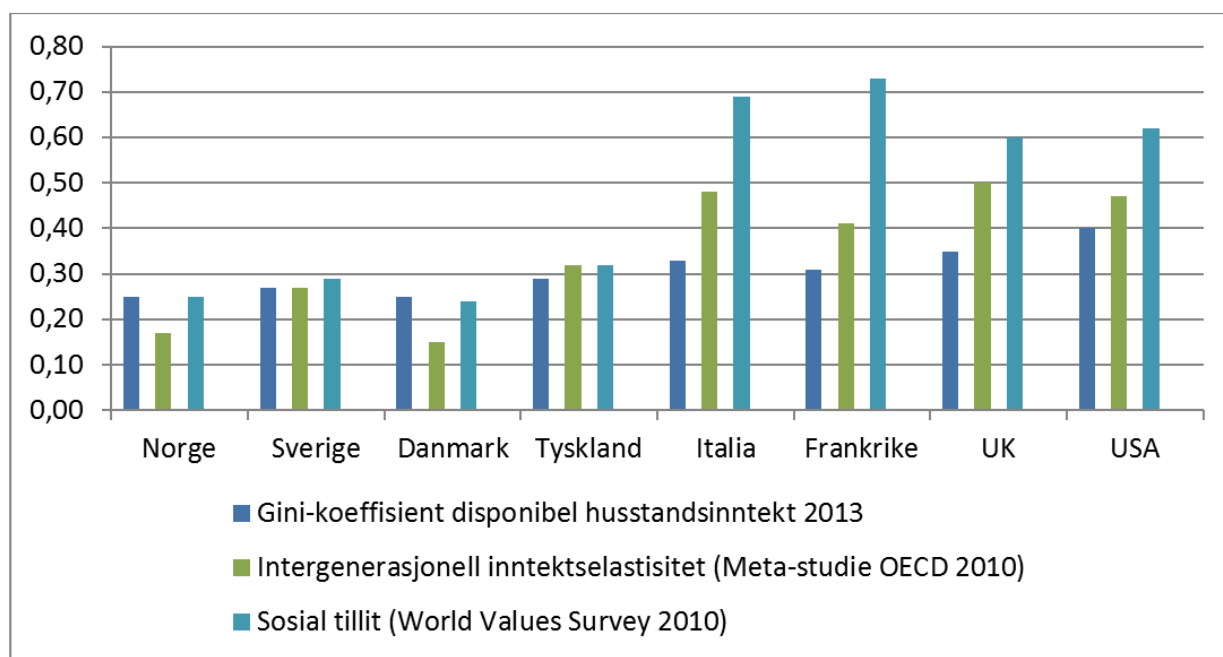

At de nordiske landene er land med høy grad av mulighetslikhet i de siste 30-40 årene er lite overraskende. Ellers er det grunn til å merke seg at både Australia og Canada skiller seg så vidt tydelig fra USA og Storbritannia. Siden omfanget av statens størrelse, målt som samlede offentlige utgifter i prosent av BNP i 2012, er lavest i Australia (32,3 %), temmelig likt i USA (40,0 %) og Canada (40,6 %) og høyest i

Storbritannia (47,9 %), gir dette grunn til å anta at kvaliteten på offentlige reguleringer og institusjoner er av større betydning enn statens størrelse som sådan. Her er det også interessant å vise til «statskvoten» i de nordiske landene i 2012: Norge (43,3 %), Sverige (52,0 %), Finland (56,7 %) og Danmark (59,4 %).¹³ Med andre ord er det en relativt stor spredning også blant de nordiske landene.

Det er også grunn til å bemerke den lave graden av mulighetslikhet i Frankrike (statskvote: 56,6 %) og Italia (statskvote: 50,6 %). Både Frankrike og Italia er kjennetegnet av et sterkt detaljregulert arbeids- og næringsliv, svake liberale institusjoner og utbredt klientellisme og politisk *rent seeking*. Det er også viktig å understreke at både Frankrike og Italia, samt de øvrige søreuropeiske landene (som Portugal, Spania og Hellas) scorer gjennomgående svakt på målinger av sosial tillit i befolkningen (opplevelsen av i hvilken grad de fleste i samfunnet er til å stole på).

Når vi setter sammen indikatorer på ulikhet,¹⁴ relativ sosial mobilitet og sosial tillit, fremkommer et bilde som tydeliggjør noen viktige systematiske forskjeller. I figuren under er alle de tre indikatorene gitt et tallmessig uttrykk på en skala fra 0-1, hvor scoren på sosial tillit er invertert, slik at jo lavere score et land har, desto høyere sosial tillit.

Ut fra denne sammensetningen av tre datasett er det rimelig å anta at det finnes klare sammenhenger mellom nivået på ulikhet, sosial mobilitet og sosial tillit.¹⁵ Siden Gini-koeffisienten per definisjon er et mer sammenpresset mål enn målene for sosial mobilitet og sosial tillit, bør også stolpene i figuren leses med det i tankene. En forskjell i Gini-score på f.eks. 0,1 poeng (eksempelvis forskjellen mellom Norge og Storbritannia), vil i virkeligheten reflektere betydelige forskjeller i inntektsulikhet. Samtidig er det grunn til å merke seg at nivået på sosial tillit synes å samvariere noe sterkere med nivået på sosial mobilitet enn med ulikhetsnivået, hvilket også er konsistent med en antagelse om at det finnes noen terskelverdier på ulikhet som gjør at overføringseffekten på både sosial mobilitet og opplevd sosial tillit blir sterkere hvis disse terskelverdiene blir overskredet, og at nivået på slike terskelverdier naturligvis vil variere fra land til land.¹⁶

Innovasjonsdrevet vekst åpner muligheter

Andre studier viser at sosial tillit i betydelig sterkere grad korrelerer med nivået på et lands velstand, målt i BNP per innbygger, enn med inntektsulikhet, målt som Gini-koeffisient.¹⁷ Dette kan tolkes som en

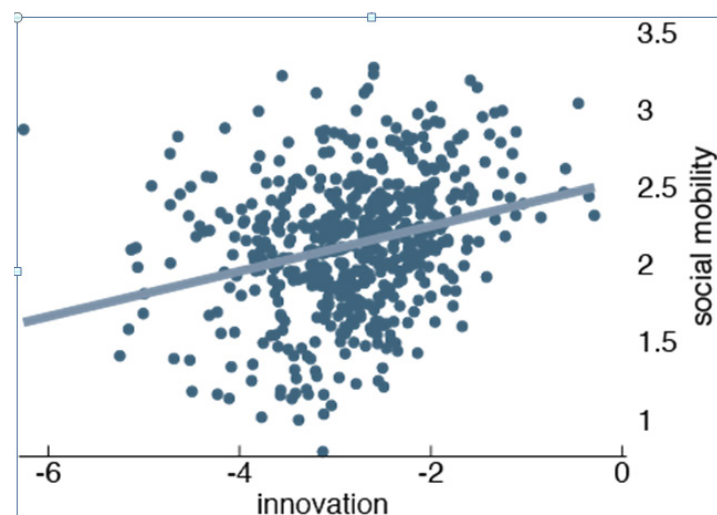
bekreftelse på at den absolutte sosiale mobiliteten, som i stor grad påvirkes av generell økonomisk vekst, ikke overraskende er av stor betydning for den sosiale «helsetilstanden» i et land. Som vi tidligere har vært innom, er det vanskelig å forestille seg at et samfunn vil klare å tilby sine ungdommer gode utsikter til en bedre fremtid uten at slike positive fremtidsutsikter bygger på økonomisk vekst, som en avgjørende forutsetning.

Det er også mange andre gode grunner til å løfte opp betydningen av økonomisk vekst for å skape et godt og bærekraftig samfunn, og et av dem er at vi kun gjennom vekst vil ha realistiske muligheter til å mestre klimautfordringene. Grønn vekst er nok for det store flertallet av oss et langt mer motiverende fremtidsbilde enn grønn stagnasjon, etterfulgt av en fordelingskamp om samfunnsgoder.

Her er vi ved et nøkkelspørsmål når det gjelder våre veivalg for fremtiden. Det bør understrekes at dette veivalget er av særlig stor betydning i Norge, tatt i betraktning vårt behov for å skape en produktiv omstilling til en mer dynamisk økonomi som står på flere ben, sammenlignet med situasjonen i dag. Den erkjennelsen er også en påminnelse om at vi i Norge har et langt større behov for å legge forholdene til rette for ny dynamisk vekst som inkluderer bredt og som gir bedre muligheter for alle, snarere enn å småjustere på et i internasjonal målestokk lavt nivå på ulikhet og høy grad av sosial mobilitet. Sagt på en annen måte, har vi all grunn til å være opptatt av å videreutvikle og forsterke vårt liberale samfunnssystem på en måte som kombinerer frihet med små sosiale forskjeller, høy sosial mobilitet og tillit, slik at de som vokser opp i dag kan se fremtiden lyst i møte.

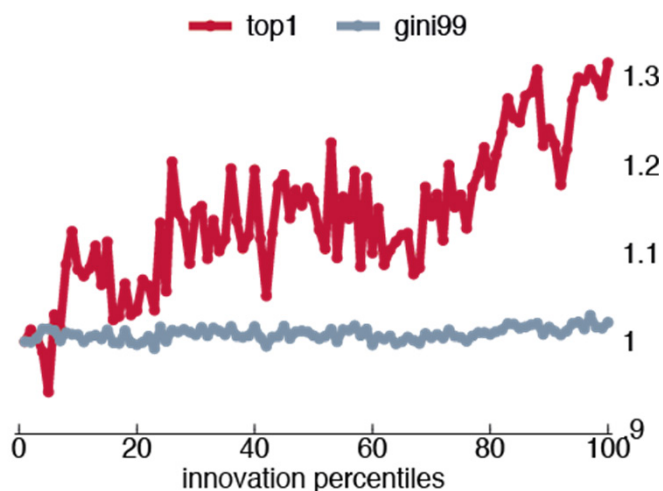
Nyere internasjonal forskning på innovasjon og økonomisk og sosial utvikling understreker hvor viktig ny innovasjonsdrevet vekst er som en nøkkel til fremtiden. Her er noen funn fra tre samfunnsøkonomiske forskningsmiljøer, som alle forsker på innovasjon og økonomisk vekst:¹⁸

- **Kreativ ødeleggelse forklarer 70-80 prosent av produktivitsveksten i USA:** Den samlede dynamiske utviklingskraften, som er definert ved etablering av nye bedrifter og vekst i unge innovative bedrifter, kombinert med avvikling av mindre konkurransedyktige bedrifter, skaper et endringspress i økonomien som reallokerer ressurser og talent til de mest produktive anvendelsene – disiplinert av konkurranse. Denne endringskraften forklarer hele 70-80 prosent av produktivitsveksten i USA (Foster. m.fl., 2008 og Acemoglu m.fl., 2013). Er det grunn til å tro at dette er vesentlig annerledes i Norge, eller for den saks skyld i Sverige (Löf og Martinsson, 2015)?¹⁹
- **Statistikk fra både USA og Norge har over lengre tid vist at tilnærmet all vekst i nye arbeidsplasser i privat, markedsrettet virksomhet skriver seg fra bedrifter som er under fem år gamle:** Disse jobbene er nøkkelen til å inkludere en ny generasjon i et innovasjonsdrevet næringsliv. Lykkes vi ikke med å videreutvikle denne jobbskapende motoren i tiden fremover, står vi i fare for å få et arbeidsledighetsproblem.
- **Innovative nye bedrifter har en signifikant positiv effekt på sosial mobilitet,** mens innovasjon fra gamle bedrifter i liten grad påvirker sosial mobilitet. Dette funnet fra USA (Aghion m.fl., 2015) sier noe om viktigheten av å hindre eksisterende bedrifter fra å skape kunstige inngangsbarrierer, for eksempel gjennom subsidier, lobbying og særordninger, og om betydningen av å gi gründere med vekstambisjoner gode muligheter til å tiltrekke kapital i tidlig fase – et spesielt viktig poeng for Norges del.²⁰

Note: The figure plots the logarithm of the number of patent applications per capita (x-axis) against the logarithm social mobility (y-axis). Social mobility is computed as the probability to belong to the highest quintile of the income distribution in 2010 (when aged env. 30) when parents belonged to the lowest quintile in 1996 (when aged env. 16). Observations are computed at the Commuting Zones level (569 observations). The number of patents is averaged from 2006 to 2010. *Source:* Aghion et al. (2015).

• **I områder med stor innovasjonsaktivitet har den øverste én prosent av inntektsfordelingen en tendens til å øke sin andel av samlede inntekter moderat, samtidig som gini-koeffisienten for de øvrige 99 prosentene forblir stabil** (Aghion m.fl., 2015). Siden denne kilden til ulikhet er produktiv og bidrar sterkt til økonomisk vekst, med overføringseffekter til hele samfunnet, er det rimelig å anta at denne formen for innovasjonsdrevet vekst også bidrar til å styrke den absolutte sosiale mobiliteten i samfunnet.²¹

Note: The figure plots the average top-1% income share and the bottom 99% Gini index as a function of their corresponding innovation percentiles. The bottom 99% Gini is the Gini coefficient when the top 1% of the income distribution is removed. Innovation percentiles are computed using the US state-year pairs from 1975 to 2010. Each series is normalized by their values in the lowest innovation percentile. *Source:* Aghion et al. (2015).

Det er mye som taler for at det har dannet seg en tilnærmet konsensus i Norge om at vår fremtidige verdiskaping og velferd er kritisk avhengig av hvordan vi lykkes med innovasjonsdrevet vekst, som en mangfoldig og desentralisert kilde til den produktivitetsveksten vi trenger for å drive vår økonomiske

utvikling videre. Det er imidlertid færre tegn å spore til at sentrale politikere på Stortinget og i regjeringen har forstått at denne erkjennelsen krever nye grep som videreutvikler og forsterker rammebetingelsene for en innovativ markedsøkonomi. I det minste må politikken sørge for at det fremstår som vesentlig mer lønnsomt å starte en ny bedrift og utvikle et nytt produkt, sammenlignet med å påvirke de politiske spillereglene til egen gunst. Dette perspektivet er vesentlig av minst to grunner. For det første er innovasjon og entreprenørskap nøkkelen til fremtidig vekst og velferd. For det andre en dynamisk økonomi med sterk innovasjonskraft hovedkilden til å skape nye, gode jobber og flere inkluderende fremtidsmuligheter for alle.

Til sammen handler dette om å åpne opp flere dører for den sunne (absolutte) sosiale mobiliteten som peker oppover for alle, samtidig som vi gir rom (til relativ sosial mobilitet) og belønning til de ekstraordinære talentene og ideene som driver økonomien fremover. Det er vanskelig å se for seg at vi vil lykkes med å skape reell mulighetslikhet for alle uten den relative sosiale mobiliteten som en dynamisk og rettferdig markedsøkonomi åpner for.²²

Flere løft for økt mulighetslikhet

Det er liten tvil om at en dynamisk økonomi, med kontinuerlig teknologisk utvikling og generelt økte krav til omstilling i både samfunn, næringsliv og forvaltning, også vil stille nye krav og forventninger til våre skoler og høyere utdanningsinstitusjoner. Desto bedre vi som samfunn lykkes med å utstyre både ungdom og voksne med verdifulle kunnskaper og ferdigheter, så vel i akademisk som i yrkesfaglig retning, jo større er også sjansen for at vi lykkes med å sikre en rimelig god porsjon mulighetslikhet.²³

Som et ris bak speilet kan det være instruktivt å forestille seg en fremtid hvor vi verken lykkes med å skape en mer innovasjonsdrevet markedsøkonomi med sterkere verdiskapende incitament, og ei heller lykkes med å løfte skole og utdanning videre opp til et nivå som gir alle verdifull kompetanse og en god start i livet. Et slikt fremtids-Norge vil risikere å få et sterkere preg av stagnasjon, arbeidsløshet, dypere sosiale skillelinjer, lavere sosial mobilitet og lavere sosial tillit – som vi kan se eksempler på rundt omkring i verden.

Heldigvis er ikke dette dystre fremtidsbildet en realistisk spådom. Men, det kan kanskje tjene som et middel til å skjerpe bevisstheten om noen av de viktigste jobbene vi som samfunn står overfor, og understreke at vi ikke har råd til å ta noen hvileskjær. Det åpne og liberale samfunnet som sannsynliggjør det største mulige mangfoldet av inkluderende muligheter for alle kommer ikke av seg selv – det må hele tiden kultiveres frem.

FORFATTER: Notatet er skrevet av Lars Peder Nordbakken, økonom i Civita. larspeder@civita.no

Konklusjoner som er trukket, og eventuelle feil og mangler som måtte forekomme, står for forfatterens regning. Skulle feil eller mangler oppdages, ville vi sette stor pris på tilbakemelding, slik at vi kan rette opp og justere.

Sluttnoter

- 1 For en kritikk av Piketty på dette punktet, se mitt notat *Pikettys sannheter og fataliteter*, Civita-notat 17/2014 og Marius Doksheim, *Thomas Piketty – ett år etter*, Civita-notat 11/2015.
- 2 Daron Acemoglu & James A. Robinson, *Why Nations Fail*, Profile books, 2013.
- 3 Se siste tall for juni 2015: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/6976371/3-01092015-AP-EN.pdf/bf970f57-6481-42be-a689-33fd455fa932>
- 4 Federico Cingano, OECD Working Paper 163, *Trends in Income Inequality and its Impact on Economic Growth*, 2014.
- 5 Se Thomas Piketty, *Capital in the Twenty-first Century*, Belknap Harvard, 2014.
- 6 Ref. Federico Cingano, op.cit., s. 17-19.
- 7 Se også OECD, *Focus on Inequality and Growth*, December 2014.
- 8 For en god filosofisk drøfting av mulighetslikhet, se Lars Fr. H. Svendsen, *Rettferdighet*, Civita, 2014.
- 9 Amartya Sen, *The Idea of Justice*, Allan Lane, 2009, s. 258.
- 10 Se Robert D. Putnam, *Our Kids – The American Dream in Crisis*, Simon & Schuster, 2015.
- 11 Se f.eks. Putnam, op. cit., Charles Murray, *Coming Apart*, Penguin Random House, 2013, Hans Ulrich Wehler, *Die Neue Umverteilung – Soziale Ungleichheit in Deutschland*, C.H. Beck, 2013, Michael Hartmann, *Soziale Ungleichheit und Die Eliten*, Campus, 2013 og Jørgen Modalsli, *Intergenerational mobility in Norway 1865-2011*, Discussion Paper No. 798, SSB, 2015.
- 12 *Economic Policy Reforms – Going for Growth*, OECD 2010, s. 187.
- 13 Tallene for offentlige utgifter i prosent av BNP er hentet fra OECD Factbook, 2014, s. 205. Som det fremgår er den såkalte statskvoten vesentlig lavere i Norge sammenlignet med de øvrige nordiske landene. En del av forklaringen skyldes at Norges bytteforhold med utlandet over mange år har utviklet seg ekstraordinært positivt i takt med økte priser på olje og gass, samtidig som oljesektoren har gitt viktige vekstimpulser til norsk økonomi, og økt BNP-nivået.
- 14 Tallene for gini-koeffisientene er hentet fra *IN IT TOGETHER: Why less inequality benefits all*, OECD, 2015, s. 56.
- 15 For en nærmere analyse av de nordiske landenes høye tillits-score, se Lars Gauden-Kolbeinstveit, *Den nordiske tilliten*, Civita-notat 16/2015.
- 16 For en nærmere drøfting av mulige sammenhenger mellom inntektsulikhet, sosial mobilitet og sosial tillit og solidaritet, se Putnam og Wehler, op.cit., samt Miles Corak, *Income Inequality, Equality of Opportunity and Intergenerational Mobility*, IZA, 2013.
- 17 Christopher Snowden, *The Spirit Level Delusion*, Little Dice, 2nd edition, 2012 s. 167-173.
- 18 Ref. Lucia Foster, John Haltiwanger og Chad Syverson, *Reallocation, Firm Turnover and Efficiency: Selection on Productivity or Profitability?*, American Economic Review 98 (2008), Daron Acemoglu, Ufuk Akcigit, Nicholas Bloom og William Kerr, *Innovation, Reallocation and Growth*, Center for Economic Studies, 2013, samt Philippe Aghion, Ufuk Akcigit, Antonin Bergeaud, Richard Blundell og David Hemous, CEPR, 2015.
- 19 Hans Löf og Gustav Martinsson, *Från Jobbpolitik till Tillväxtpolitik*, Entreprenørskapsforum 1, 2015.
- 20 For en nærmere utdypning, se Lars Peder Nordbakken, *En innovasjonsdrevet økonomi*, publisert i artikkelsamlingen *Gründere bygger Norge*, Frekk forlag, 2013, Villeman Vinje, *Kompetent Kapital*, Civita, 2014, samt Mathilde Fasting og Villeman Vinje, *En politikk for styrket gründer- og entreprenørskap*, Civita-notat nr. 19/2015.
- 21 Se også Löf og Martinsson, op.cit. og William Nordhaus, *The Sources of Productivity Rebound and the Manufacturing Employment Puzzle*, National Bureau of Economic Research WP 11354, 2005.
- 22 I sin bok *Mass Flourishing*, Princeton, 2013, gir nobelprisvinner i samfunnsøkonomi, Edmund Phelps, uttrykk for et argument som tydelig underbygger hvilken betydning innovasjon, entreprenørskap og rettferdige spilleregler har for inkluderende økonomisk vekst, og for å redusere sosial ulikhet i samfunnet.
- 23 Se også Erik Brynjolfson og Andrew McAfee, *Will Humans Go the Way of Horses? Labor in the Second Machine Age*, Foreign Affairs, July/August 2015.